

NASELJE BRONČANOGA DOBA U PRISPU KOD LIVNA

UDK 903.4. (497.15) "637"
Prethodno priopćenje
Prapovijesna arheologija
Preliminary communication
Prehistoric archaeology
Primljeno:
Received: 1996.01.16.

Davor Marijan
HR-10410 Velika Gorica, Hrvatska
Mate Lovraka 12

Rad donosi površinske arheološke nalaze prikupljene prigodom obilazaka lokaliteta Luščić u selu Prisap koji pripadaju posuškoj kulturi te ih se može datirati od ranoga brončanog doba do prijelaza srednjega u kasno brončano doba. Ovaj lokalitet dopunjuje poznavanje tipa naselja posuške kulture. Keramički materijal sličan je nalazima iz kruga rasprostiranja posuške kulture, a ima i paralela sa sličnim nalazima iz Bosne i Hercegovine, te Like.

Selo Prisap nalazi se desetak kilometara od Livna, neposredno uz magistralnu cestu koja vodi prema Grahovu. Ispred sela cesta presijeca padinu kojom završava Grbica, južni ogranak planinskog kompleksa Golija. Padina na kojoj se uglavnom nalaze oranice, spušta se prema polju gdje i završava. Nedaleko od padine u samom polju nalazi se lokalitet elipsastog oblika po imenu Luščić.¹ Lokalitet je udaljen oko 500 m od sela na jugoistok. Luščić nadvisuje polje za otprilike 1 m, s tim da je jugoistočni dio još viši, što se dobro vidi na planu (Sl. 1). Sa sjeverozapadne, odnosno sjeveroistočne strane lokaliteta vidljiva su dva kanala udaljena nekoliko metara od njega. Dimenzije lokaliteta su 160 x 90 m. Po iskazu vlasnika, razina lokaliteta se uslijed stalne obrade spustila za najmanje trideset cm.

Na površini Luščića nalazi se veliki broj keramičkih fragmenata. Lokalitet je otkrio 1985. godine B. Marijan, tada kustos u Zemaljskom muzeju u Sarajevu.² Materijal koji se ovdje donosi prikupljan je prigodom obilaženja lokaliteta od 1992. do 1993. godine.³ Poslije svakog oranja, po iskazu vlasnika, lokalitet je sustavno čišćen od kamena i krupnijih fragmenata keramičkog posuđa.

Najčešći nalazi na Luščiću su fragmenti keramičkog posuđa. Posuđe je pretežno grube i, sasvim rijetko, srednje kvalitete izrade. Izrađeno je od gline s primjesama drobljenoga kamena. Neki fragmenti imaju premaz na unutarnjoj ili vanjskoj strani. Najčešće je tamne i smeđe boje. Sudeći po ostacima posuđa najbrojnije su zastupljeni vrčevi, lonci i sasvim rijetko zdjele i šalice. Opremljeni su sljedećim tipovima ručki:

- tunelaste ručke (T. II/4,5)
- koljenaste ručke (T. III/2)
- jezičaste ručke (T. V/5)
- vertikalne trakaste ručke (T. II/1,2) koje mogu imati različite produžetke na obodu: u obliku roščića (T. III/3), sjekirastog tipa (T. II/3,6), male prizmatične (T. I/3), masivne zaobljenoga vrha (T. I/1,2,4), male zaobljene (T. I/5,6).

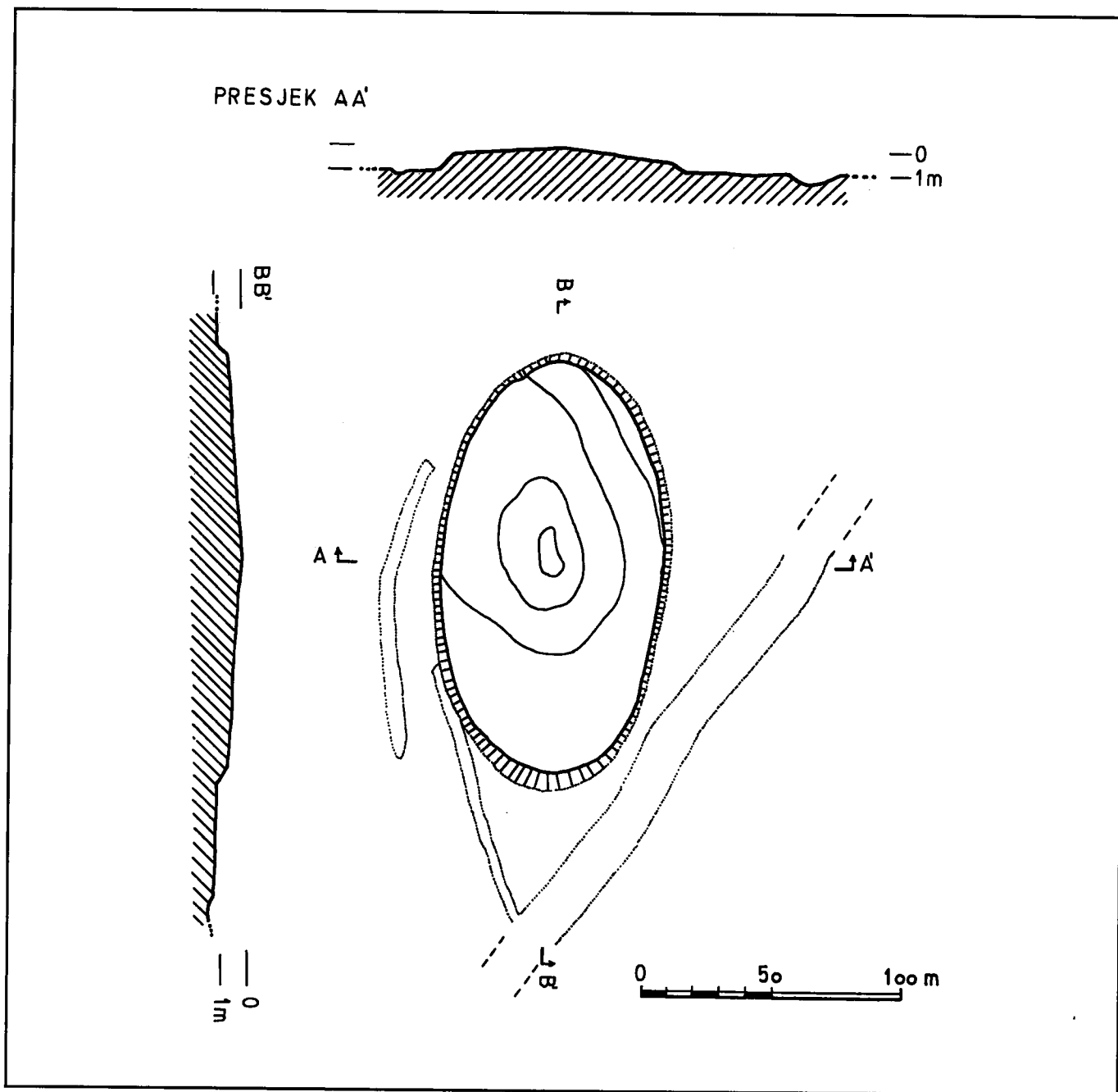
Dna posuda su ravna i prstenasta (T. V/6-9).

Posuđe je rijetko i oskudno ukrašeno. Najčešći je plastični ukras izveden otiskivanjem prsta na obodu posuđa, na jezičastim ručkama i plastičnim tracima (T. IV/6). Slijede plastične aplikacije u obliku polumjeseca (T. III/6, T. IV/5) od kojih su neke imale i funkcionalno

¹ Luščić je vlasništvo Joze Kreze iz Prispa.

² Luščić je u arheološku literaturu ušao u studiji B. Čovića i to samo na karti rasprostiranja (Čović 1989: Kart. 1). Nešto više o lokalitetu napisao je B. Marijan (Marijan 1994: 35, 39).

³ Dio materijala dobio sam od B. Marijana kojemu se ovom prigodom najtoplije zahvaljujem. Dio sam sâm prikupio, a nekoliko nalaza dobio sam od željka Kreze, sina vlasnika koji ih je sačuavao jer su mu se učinili osobito zanimljivi.

sl.1

obilježje, a ne samo ukrasno. Javljaju se i bradavičasta ispućenja (T. IV/1,3), čepasta ispućenja (T. IV/7), te plastična rebra (T. IV/2,4). Urezani i ubodni ukrasi su rijetki i pojavljuju se na svega nekoliko fragmenata i to, u dva slučaja zajedno (T. III/4, T. V/4), a u jednom je slučaju snop različito povučenih urezanih linija kombiniran s bradavičastim ispućenjem (T. V/3). Kanelirani ukras uočen je na jednom obodu (T. V/2) i jednoj ručki (T. V/3).

Keramičkom posuđu pripada i ulomak posude (T. VI/2), vjerojatno korištene pri preradi mlijeka. Od ostalog keramičkog materijala izdvajamo pršljenak (T. VI/4), dio stožastog utega (T. VI/5) i fragment, vjerojatno, kalema (T. VI/3) koji s vanjske strane ima udubljenje. Nekeramički materijal čine kamena kugla (T. VI/6) s izražene četiri plohe, vjerojatno projektil za

pračku. Ulomak kremenog artefakta (T. VI/1) crne boje zasad je jedinstven na Luščiću.

Keramika s lokaliteta Luščić najviše analogija ima u keramičkom materijalu posuške kulture. Motiv bodljikave žice (T. III/4) nalazi se u prvoj fazi te kulture na gradini Nečajno u Osoju kod Posušja i predstavlja nasljeđe razvijenog eneolitika (Čović 1989: 70, T. VI/6). Fragment na T. III/5, također ima paralele na Nečajnu (Čović 1989: 70, T. VI/5) i isto podrijetlo. Bradavičasta ispućenja na T. IV/1,3 nalazimo na Nečajnu (Čović 1989: 73, Sl. 9/2, T. III/2), i Velikom gracu na Privali (Govedarica 1982: 120, T. VI/1,2, T. V/1,4,12) u Stipanićima kod Duvna, u sklopu starijih faza te kulture. Čepasta ispućenja na T. IV/7, analogna su onima na gradini u Sovićima kod Gruda (Čović 1989: 77, T. IX/9) i Velikom gracu

na Privali (Govedarica 1982: 121, T. II/5) i za njih stoji isto što i za bradavičasta. Polumjesečaste aplike na T. III/6, T. IV/5, imamo na Nečajnu (Čović 1989: 73, T. III/8) i Velikoj gradini u Petrovićima (Govedarica 1982: 156, T. XVIII/2) kod Duvna. Plastična rebra na T. IV/2,4, imamo na Nečajnu (Čović 1989: 73, 77, T. XII/2,5) i Privali (Govedarica 1982: 120, T. III/4).

Tunelaste ručke na T. II/4, imaju paralelu u tumulu u Cerovom docu kod Gruda (Čović 1989: 72, sl. 19/8) u sklopu prve faze te kulture. Koljenasta ručka na T. III/2 analogiju ima na Nečajnu (Oreč 1978: T. XI/2). Ručka s produžetkom u obliku roščića na T. III/3 analogiju ima na gradini Nečajno (Čović 1989: 73, T. II/4, T. IV/5). Sjekiraste ručke na T. II/3,6, nalazimo na Velikom gracu na Privali (Govedarica 1982: 120, T. I/7) i na Nečajnu (Čović 1989: 73, T. IV/3,4,6,8). Malu, vertikalnu trakastu ručku na T. I/5, nalazimo u Ravlića pećini (Marijanović 1981: 42, T. XLI/13) u Peč-Mlinima kod Gruda i na gradini u Sovićima (Čović 1989: 75, sl. 10/7). Trakasta ručka na T. I/1,4 ima analogiju u Hateljskoj pećini u Berkovićima kod Stoca (Čović 1989: 79, T. XVI/6, T. XV/5). Ručka na T. I/3 ima analogiju na Nečajnu (Čović 1989: 79, T. II/1). Ručku na T. III/1 nalazimo na gradini u Sovićima (Čović 1989: T. XIV/3). Prstenasta dna na T. V/6-9 imamo na Velikom gracu na Privali (Govedarica 1982: 121, T. II/13-14).

Osim u posuškoj kulturi, analogije nalazimo na lokalitetima u Bosni i Lici, najviše ih ima na Velikoj gradini u Varvari kod Prozora u slojevima koji odgovaraju srednjem brončanom dobu (Varvara B). Analogije imaju sjekiraste ručke na T. II/3,6, (Čović 1978: 70, T. XL/3), male trakaste ručke na T. I/5 (Čović 1978: T. XXIX/6; Drechsler-Bižić 1983: sl. 18/9) i masivne ručke koje počinju s oboda posude na T. III/1 (Čović 1978: T. XLIV/7, Drechsler-Bižić 1983: sl. 18/10). U srednjoj Bosni paralele za ručke na T. I/1-3 imamo na gradinama Debelo Brdo (Čović 1965: T. XX/4), i Fortica na Bakijama u Sarajevu (Čović 1965: T. XIX/6). Analogija nalazimo i u Jozginoj pećini u Lici (Drechsler-Bižić 1987: 60-61), u vidu nekih oblika posuda i ukrasa na njima.

U posuškoj kulturi, a i šire, analogija nema fragment na T. V/4 te držim da pripada prelazu srednjega u kasno brončano doba i da je nastao pod utjecajem kulture polja sa žarama. Ručka na T. V/3 kanelirana, odnosno tordirana, ne postoji u inventaru posuške kulture, a javlja se kao utjecaj kulture polja sa žarama. Drugi kanelirani ukras (T. V/2) ima paralele na Reljinoj gradini (Govedarica 1982: 150, T. XVI/6) u Reljinom selu kod Glamoča. Riječ je o imitaciji "turban" oboda i odraz je utjecaja rane kulture polja sa žarama.

Luščić predstavlja novi tip naselja posuške kulture i ne možemo ga uvrstiti ni u jedan dosada poznat tip

naselja. Najbliži je terminu izvangradinsko naselje (Čović 1989: 83-84), ali to ipak nije iz dva razloga. Prvo, taj termin pretpostavlja istovremenu gradinu u blizini, što ovdje nije slučaj, a drugi je da su ta naselja, koliko nam je poznato, kratkotrajna (Čović 1989: 84). Međutim naselje Luščić duljeg je vijeka trajanja o čemu svjedoči obilje keramičkoga materijala, a i sam oblik lokaliteta koji ukazuje na umjetan nastanak. Naravno, ne možemo odbaciti mogućnost da je tu već postojala neka osnova na kojoj je nastavljena nadgradnja i formiranje lokaliteta. Do sada na Luščiću nisu nađeni vrijedniji arheološki nalazi što ide u prilog pretpostavci da je naselje organizirano napušteno i da nije spaljeno. O izgledu naselja možemo samo pretpostavljati; po svoj je prilici riječ o zbijenom tipu naselja (Čović 1989: 84). Vjerojatno je postojala neka vrsta zaštite u obliku palisade od drveta za što, međutim, nema konkretnih pokazatelja. U prilog postojanja zaštite naselja govore i kanali koji su sigurno umjetne tvorevine i kao takvi imali su dvostruku ulogu: da štite naselje sa sjeverozapadne, odnosno sjeveroistočne strane, ali i da budu regulator odvoda, odnosno dovoda vode.⁴

O gospodarstvu stanovnika Luščića može se reći da su se vjerojatno bavili stočarstvom, ali određenu ulogu imalo je i poljodjelstvo o čemu govori i sam lokalitet. Lov i ribolov su sigurno također bili zastupljeni.

O pokapanju stanovnika Luščića nemamo izravnih podataka, no vrijedi se osvrnuti na podatke iz prvih decenija ovog stoljeća kada su u Priluci (susjedno selo do Prispa) bili uočeni tumuli (Čurčić 1909: 170; Mandić 1935: 13) i to, pet kod Glođina Hana, devet na magistralnoj cesti prema Glamoču i dva u Dolića dragi. Na gradini u zaselku Vašarovine u selu Priluka nema nalaza iz brončanog doba (Benac 1985: 144), što ide u prilog pretpostavci da su to posljednja prebivališta stanovnika Luščića.

Keramički materijal Luščića tipološki pokazuje sve tri faze posuške kulture. Ukrašeni fragmenti na T. III/4-5. predstavljaju eneolitičko nasljeđe i nalaze se samo u prvoj fazi te kulture. U trećoj fazi posuške kulture urezanog i udubljenog ukrasa nema, dominira plastični, a to je slučaj i s Luščićem. Svakako je sam lokalitet svojim oblikom i položajem najprikladniji za dataciju jer sugerira da je nastao, odnosno naseljen, u jednom mirnom razdoblju, a to je srednje brončano doba (Čović 1976: 99; Drechsler-Bižić 1983: 270). To potvrđuju i keramički oblici koji se nalaze na Varvari B, na nekim gradinama srednje Bosne i u pećinama u Lici.

Po svemu sudeći na Luščiću je duže vrijeme živjela populacija posuške kulture. Može se razlikovati starija faza posuške kulture, istina oskudno zastupljena, i mlađa faza koja je obilato zastupljena i, za razliku od prve faze, dužeg trajanja.

Neki fragmenti keramičkog posuda (T. V/1-4) nisu

⁴ Dio polja na kojem se nalazi Luščić redovno je plavljen od proljeća do jeseni. Tako je bilo do prije desetak godina kada su u polju vršeni veći radovi na kopenju kanala za odvod vode. Prilikom poplava, lokalitet nije bio poplavljen.

poznati u repertoaru posuške kulture. To je bez sumnje najmlađi materijal na lokalitetu i, kao što je naprijed rečeno, odraz je utjecaja iz kruga rane kulture polja sa žarama. Ulomak vrča na T. V/1 djeluje kao da je rađen prema metalnom predlošku. Ti utjecaji na posudu prethode nemirima (Čović 1976: 105) koji su početkom

kasnoga brončanog doba zahvatili veliki dio Balkana i kada se ponovno zaposjedaju stara, ali osnivaju i nova gradinska naselja. U novonastaloj situaciji naselje na Luščiću postaje anakronizam i prestaje postojati. To se dogodilo negdje na prijelazu iz srednjega u kasno brončano doba.

POPIS KRATICA

ARR	- Arheološki radovi i rasprave, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb	GMZ	- Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo
GCBI	- Godišnjak Centra za balkanološka istraživanja, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo	GMZ n.s.A	- Glasnik Zemaljskog muzeja, nova serija, Arheologija, Sarajevo
		PJZ	- Praistorija jugoslavenskih zemalja, Sarajevo

POPIS LITERATURE

- Benac 1985 A. Benac, Delmatske gradine na Duvanjskom polju, Buškom Blatu, Livanjskom i Glamočkom polju, Utvrđena ilirska naselja (I), Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Djela LX (4), Sarajevo
- Čović 1965 B. Čović, Uvod u stratigrafiju i hronologiju praistorijskih gradina u Bosni, GMZ n.s. A XX, Sarajevo 1965, 27-145.
- Čović 1976 B. Čović, Od Butmira do Ilira, Veselin Masleša, Sarajevo 1976.
- Čović 1978 B. Čović, Velika gradina u Varvari-I dio (slojevi eneolita, ranog i srednjeg brončanog doba), GMZ n.s. A XXXII, Sarajevo 1978, 5-173.
- Čović 1983 B. Čović, Prelazna zona, PJZ IV, Bronzano doba, Sarajevo 1983, 390-413.
- Čović 1989 B. Čović, Posuška kultura, GMZ n.s. A 44, Sarajevo 1989, 61-127.
- Čurčić 1909 V. Čurčić, Arheološke bilješke iz Livanjskog kotara, GMZ XXI, Sarajevo 1909, 167-175.
- Drechsler-Bižić 1983 R. Drechsler-Bižić, Srednje brončano doba u Lici i Bosni, PJZ IV, Bronzano doba, Sarajevo 1983, 242-271.
- Drechsler-Bižić R. Drechsler-Bižić, Istraživanje Jozgine pećine u Trnovcu Ličkom, ARR 10, Zagreb 1987, 53-73-
- Govedarica 1982 B. Govedarica, Prilog kulturnoj stratigrafiji praistorijskih gradinskih naselja u jugozapadnoj Bosni, GCBI XX (18), Sarajevo 1982.
- Mandić 1935 M. Mandić, Gradine, gromile i druge starine u okolici Livna, GMZ XLVII, Sarajevo 1935.
- Marijan 1994 B. Marijan, Jedan zanimljiv skup arheoloških nalazišta u Livanjskom polju, Livanjski kraj u povijesti, Split-Livno 1994, 31-45.
- Marijanović 1981 B. Marijanović, Ravlića pećina (Peć Mlini), GMZ n.s. A 35/36, Sarajevo 1981, 1-97.

SUMMARY

BRONZE AGE SETTLEMENT AT PRISAP NEAR LIVNO

Site Luščić is situated in the field not far from the village Prisap in the vicinity of Livno. It is ellipse in shape and is minimum 1 meter above the field level. Its height has been decreased by the intensive cultivation. To the north of the site there are artificial canals which not only controlled the water supply, but protected the settlement from the north.

The dimensions of the site are 160 by 90 meters. The abundance of pottery fragments and the shape of the site indicate that it was artificially created. The earthenware material at Luščić is analogous to Posušje culture and shows its types of all three phases.

The fragments decorated with the motifs of barbed wire (T III/4), and with beams of variously engraved lines, combined with the warty protuberances (T III/5), can be found only during the initial phase of the Posušje culture and reflect the inheritance of the developed Copper Age plastic ornaments shaped as various handles and decorations, which were not only practical but also ornamental, are widely represented. They characterize the early phases of the Posušje culture.

Fragments in T V/ 1-4 do not resemble the Posušje culture. It is also the earliest material at the site and reflects the influence of the early Urn Fields culture. Fragments in T V/1 look as if they had been produced according to a metal pattern.

Luščić represents the new example of the shape of settlements in the Posušje culture.

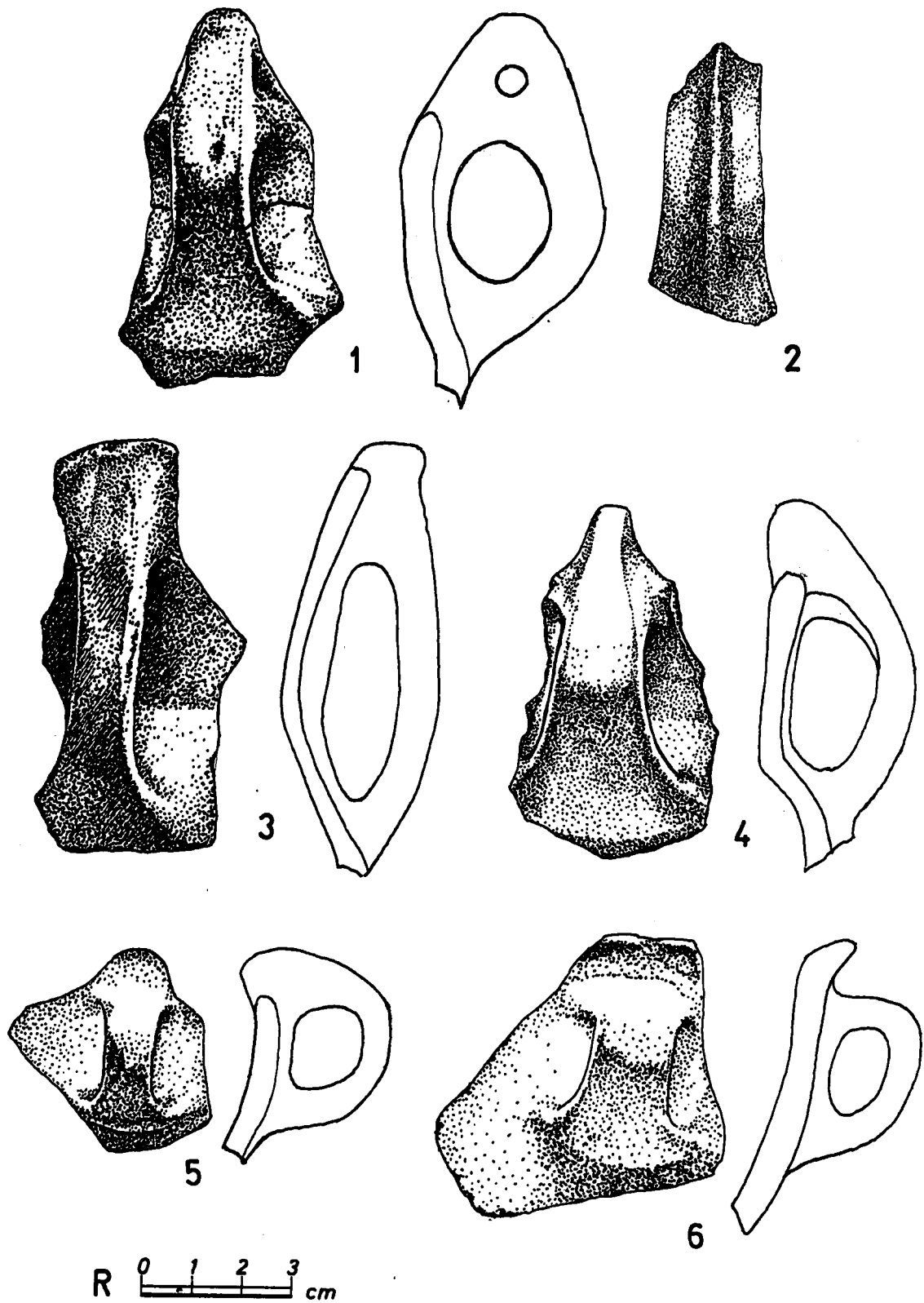
Contrary to the open settlements of the culture which have short life and are connected to the hill fort in the surroundings, Luščić had a long life without the hill fort in the surroundings.

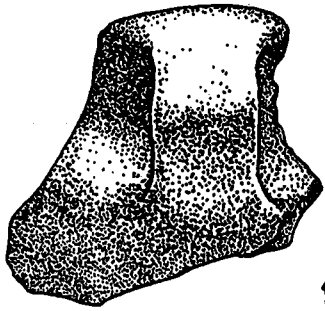
It shows that it was created during a period of peace, during the middle Bronze Age. Earthenware shapes found at the sites in Bosnia, Herzegovina, Lika etc., also support this theory.

The early Bronze Age was the latest when the site was inhabited, while the earliest is represented in the fragments of pottery which show the influence of the early Urn Field culture. They are sign of the new beginning of the late Bronze Age when the site stopped to live.

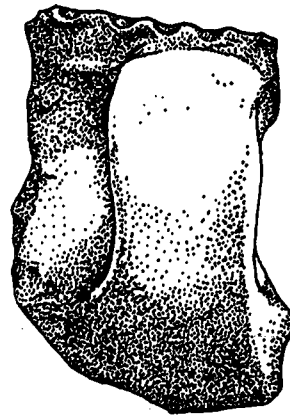
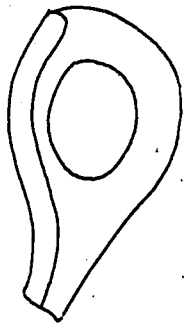
Translation: Vida Kostrenčić-Lukić

T. 1

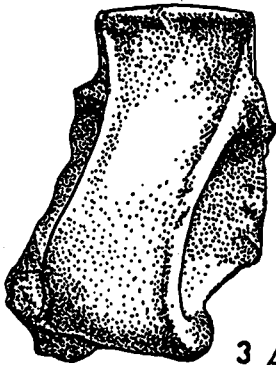
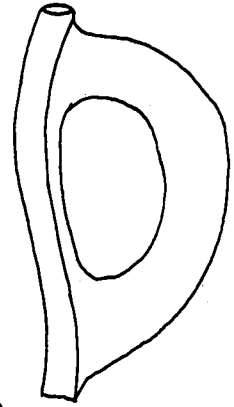

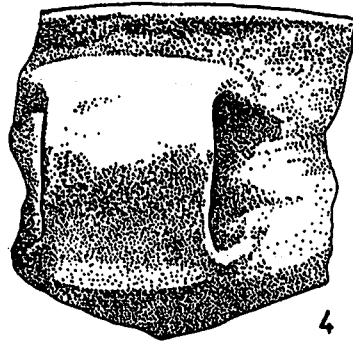
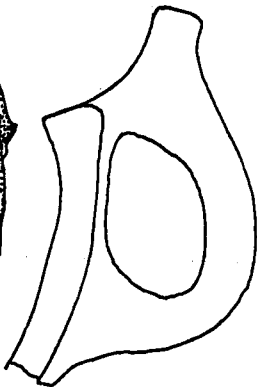
1

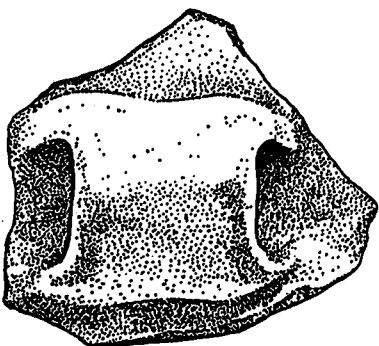
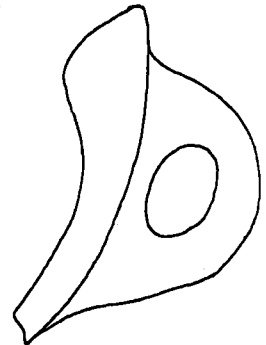
2

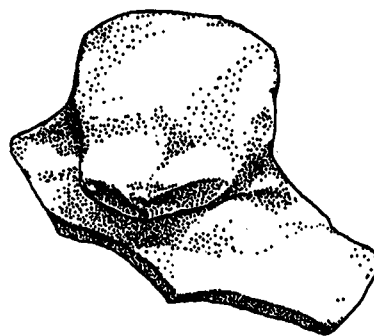
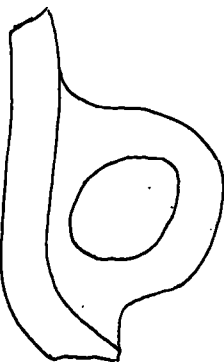
3

4

5

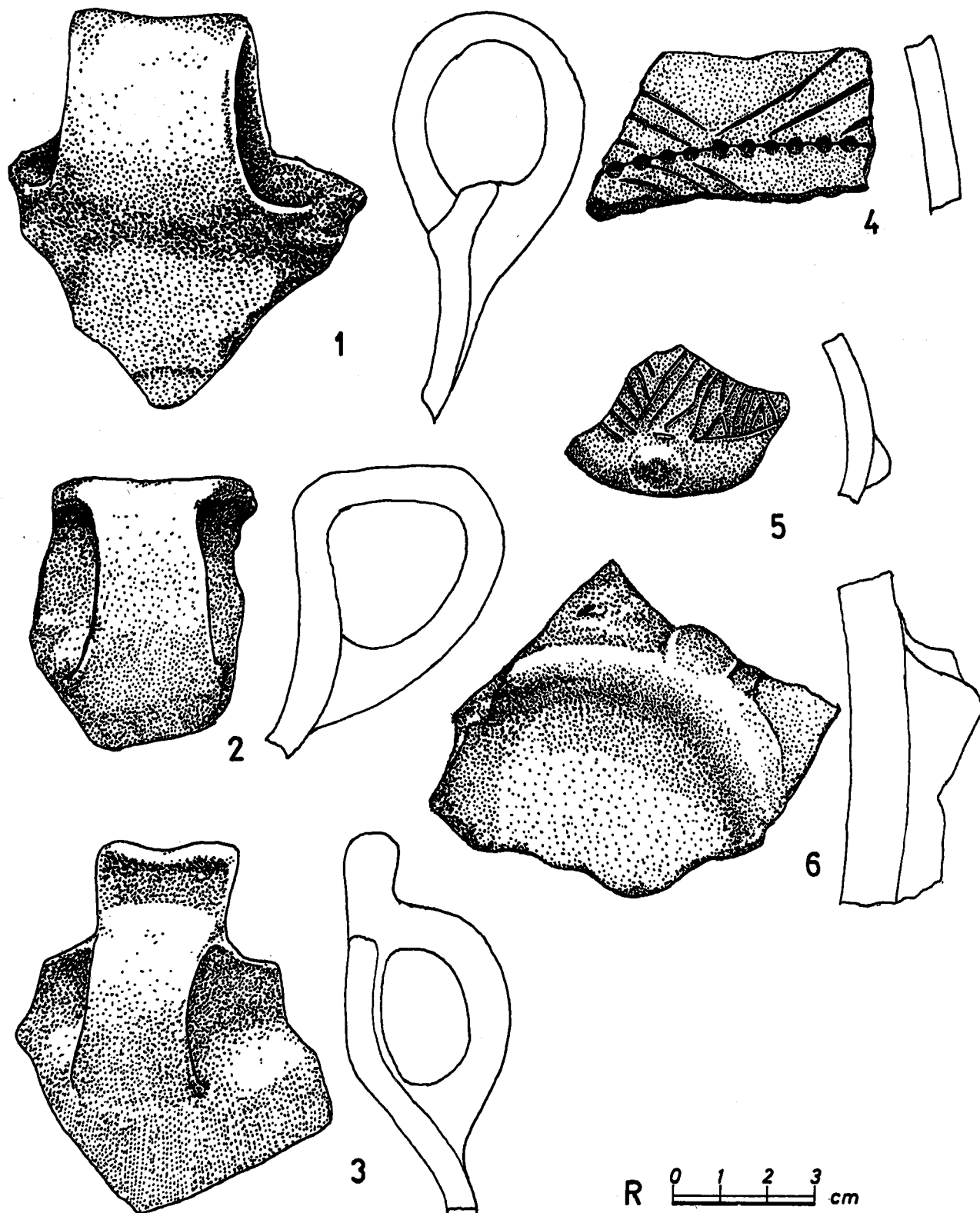

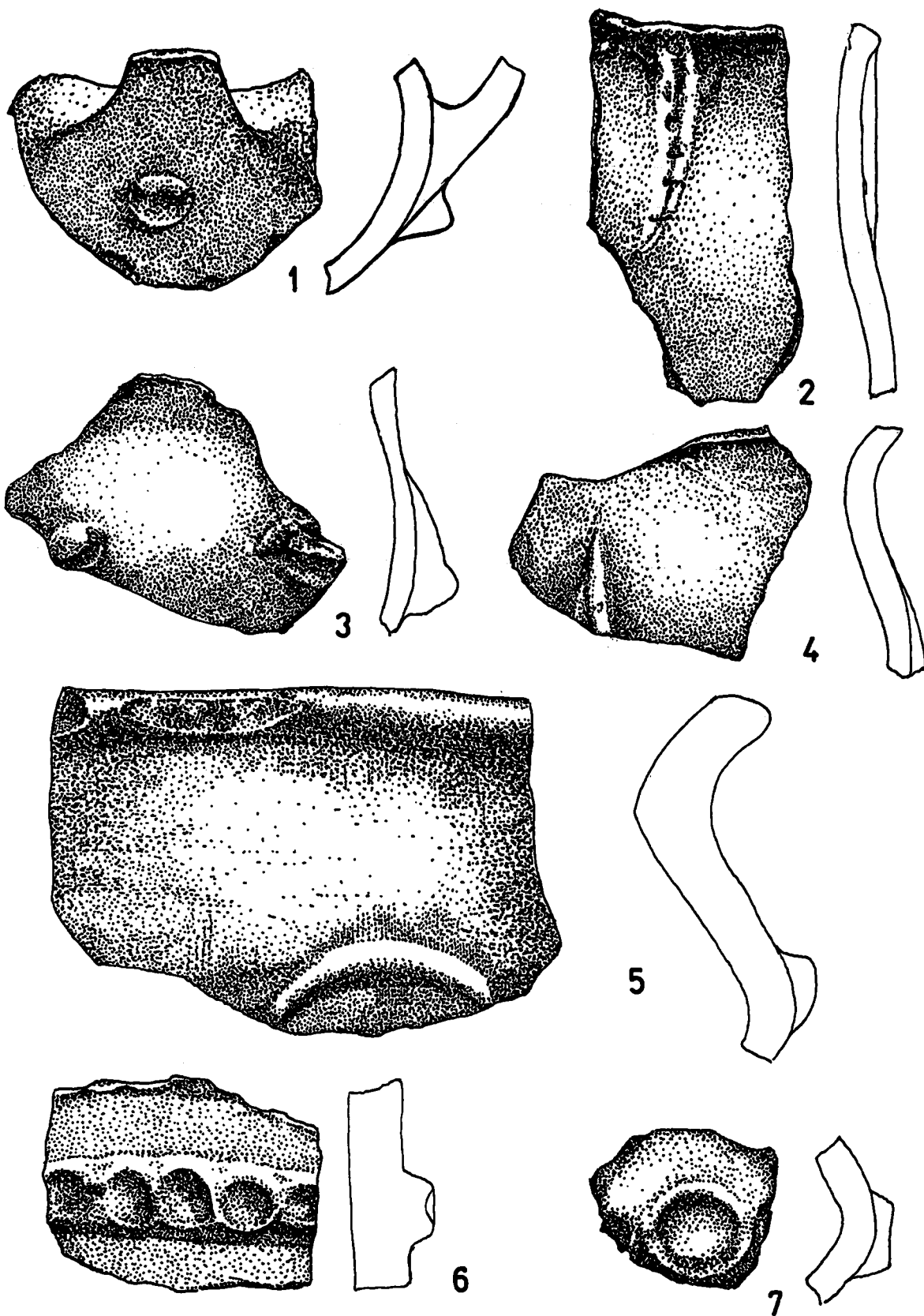
6

R 0 1 2 3 cm

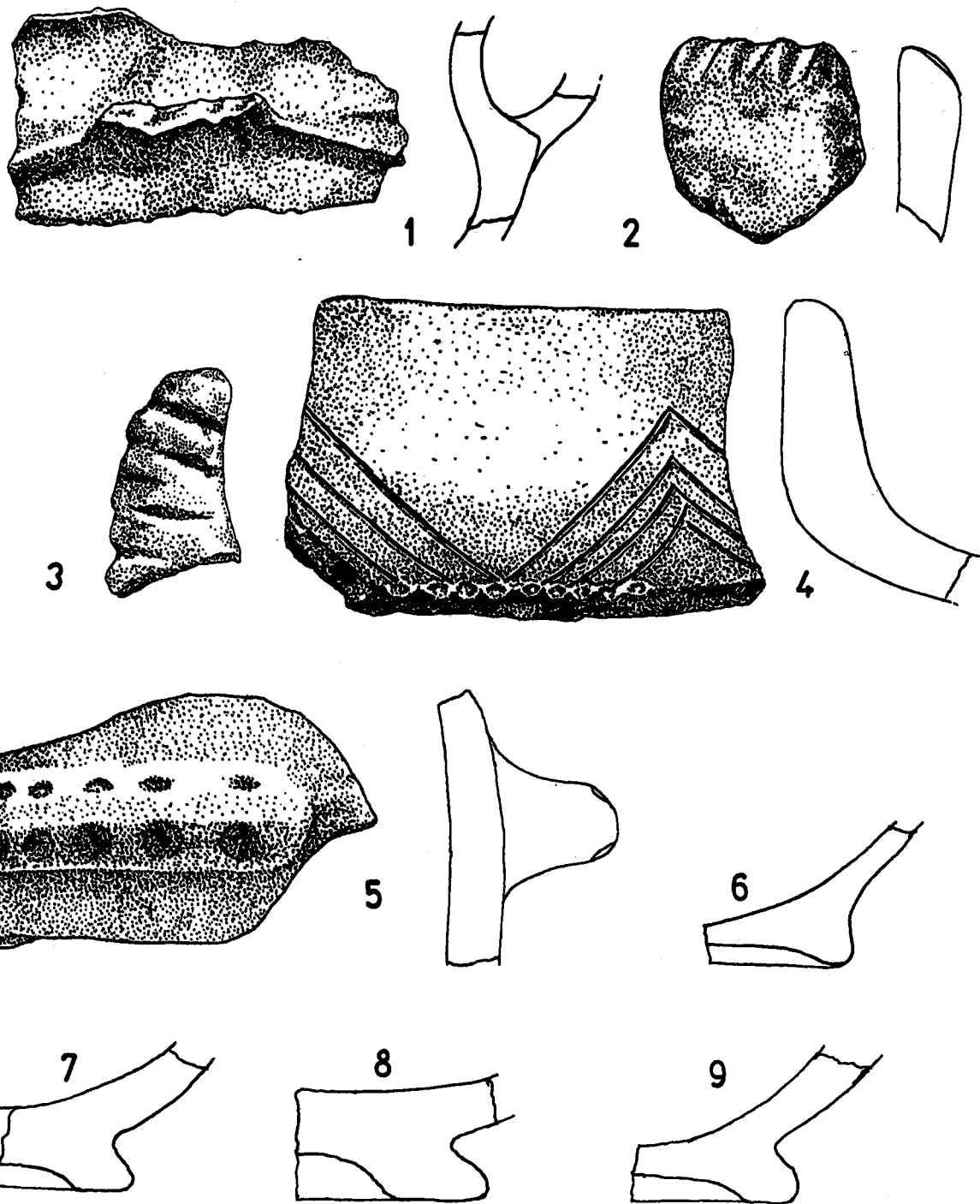
T. 3

R 0 1 2 3 cm

T. 5

R 0 1 2 3 cm

